

Információs jártasság az üzleti tanulmányokat folytató hallgatónak: a munkához igényelt készségek kialakítása

Használók képzése -felsőoktatásban; Tájékoztató -közgazdasági; Termelés információellátása; Üzemi szakkönyvtár

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A könyvtárosok, főiskolai oktatók és a képzőintézmények egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek hallgatóik információs jártasságának fejlesztésére. Ugyanakkor az üzleti világ elismerte a „tudásszervező” munkájának fontosságát. A vállalatok

hivatalosan még nem ismerték el az információs jártasságot mint alapvető kompetenciát munkatársaik számára, mindazonáltal a gyakorlatban megkövetelik ezeket az ismereteket a munkakörök betöltéséhez. A szerzők a munkaügyi minisztérium adatbázisában 21 üzleti és pénzügyi foglalkozás munkaköri leírását vizsgálták meg annak felderítésére, hogy az ezekkel kapcsolatos készségek és tevékenységek igényelnek-e információs jártassággal rendelkező munkaerőt. A kutatás eredményei arról tanúskodnak, hogy az információs jártasságot valóban értéklik a munkahelyeken, és ezek az ismeretek a foglalkozáshoz tartozó munkatevékenység integráns részét képezik.

(Autoref.)

Információelőállítás, –megjelenítés és –terjesztés

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

07/059

AWRE, Chris - BALDWIN, Christine: Focus on access to institutional resources: a synthesis of the JISC FAIR Programme = New Rev.Inf.Net. .vol. 2005. 2.no. 137-158.p. Bibliogr.

Az intézményi archívumok hozzáférhetősége: a JISC FAIR programjának összefoglalása

Elektronikus publikáció; Megőrzés

A JISC (Joint Information Systems Committee; a könyvtári és tájékoztatói szektor fejlesztését irányító és támogató szervezet az Egyesült Királyságban) 2002-től 2005-ig működtette FAIR (Focus of Access to Institutional Resources;

hozzáférés az intézményi információforrásokhoz) nevű programját. Ennek 14 alprojektje a kulturális, szervezeti, jogi és technikai feltételeket feltérképezve annak lehetőségeit kutatta, hol és hogyan lehetne a digitális formában létező, egyre nagyobb tömegű intézményi információt tárolni és, ahol lehetséges, megosztva hozzáférhetővé tenni a felsőoktatás és a továbbképzés területén. A technikai megoldások közül mindekenélőtt az OAI-PMH, a metaadatokra irányuló adatbányászat protokollja jön tekintetbe. Nemegyszer úgy tűnt, a kulturális, szervezeti és jogi akadályok a technikaiaknál nehezebben hidalhatók át. A program a lehetőségekkel később élni kívánó intézmények számára is hasznosan körvonalazta az információ megosztásának gyakorlati kérdéseit. E célt szolgálja a 2004 végén nyilvánosságra hozott beszámoló, amely tartalmazza a program minden kézzelfogható eredményét is. A program eredményeivel ezen kívül

egy új weboldal és egy tájékoztató füzet ismereti meg a nyilvánosságot.

(Autoref. alapján)

07/060

NOVÁ, Hana: Přístup k elektronickým informačním zdrojům v knihovnách České republiky = IT lib. 10.roč. 2006. 3.no. 9-13.p.

Res. angol nyelven

Az elektronikus információs források elérése a csehországi könyvtárakban

Adatbázis; Együtműködés -belföldi; Elektronikus dokumentum; Hozzáférhetőség; Szolgáltatások átvétele; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

Csehországban az elektronikus források először az 1990-es évek közepén jelentek meg. Eleinte elsősorban offline-dokumentumok formájában (CD-ROM-ok). Később, a hálózati infrastruktúra kiépülésével az online hozzáférésre helyeződött a hangsúly. Az elektronikus források elérésére a könyvtárak között informális együttműködések, konzorciumok jöttek létre. Az első ilyen jellegű, főiskolai és egyetemi könyvtárak közötti együttműködésre 1998-ban került sor, amikor a résztvevő könyvtáraknak jelentős állami támogatásból sikerült megoldaniuk a *Current Contents Connect* és a *CrossFireplusReaction* tudományos adatbázisokhoz való hozzáférést. A konzorciumot azonban nem sikerült bővíteni, így a kezdeményezés hamvába halt.

2000 elején egy újabb konzorcium alakult, ezúttal a *Csehországi Könyvtárosok és Információs Szakemberek Szövetségének* támogatásával. A kezdeményezésnek, amelyhez több mint 75 különböző típusú könyvtár csatlakozott, az *Anopress IT* elnevezésű cseh cég *TamTam* adatbázisának közös használatba helyezése volt a célja. 2002-től a Cseh Sajtóiroda adatbázisa is a résztvevő könyvtárak rendelkezésére áll.

1999-ben indította el a cseh oktatásügyi minisz-

térium a „Kutatást és fejlesztést szolgáló információs források” című négyéves programját, amelynek fő célja a külföldi forrásokhoz való hozzáférések kieszközlése. A szakmai koordinációt a nagy egyetemi könyvtárak és szakkönyvtárak munkatársai végezték. A 180 megvizsgált adatbázis közül 62-t választottak ki. Az ezekhez való hozzáférés finanszírozása évente körülbelül 130 millió cseh koronát tett ki. A kutatás és fejlesztés szempontjából az egyik legfontosabb adatbázis a *Web of Science* volt. A konzorciumban, így a projekt finanszírozásában 28 könyvtár vett részt.

Csehországban három jelentős adatbázishoz nemzeti licenc alapján férhetek hozzá – egy ideig – az országban található különböző (múzeumi, egyetemi, főiskolai, városi, kórházi stb.) könyvtárak olvasói. Ezek közül az egyik a budapesti *Open Society Institute eFL Direct* projektje jóvoltából 39 ország könyvtárai számára négy évre elérhetővé tett *EBSCO* folyóirat-adatbázis volt, a másik kettő: a *ProQuest5000/PCI*, valamint a *SpringerLink*. 2002-től, a *KnowEurope* elnevezésű projekt keretében állami finanszírozású nemzeti licenc teszi lehetővé a különböző Európai Unióval kapcsolatos hírek forrásaihoz való hozzáférést.

A „Kutatást és fejlesztést szolgáló információs források” című programot egy újabb program követte, amely „A kutatás információs infrastruktúrája” címet viseli. Az infrastruktúra fejlesztésén túl a program célja az információs forrásokhoz való hozzáférés fenntartása, valamint a gazdaságosság elvének megvalósítása e területen. A program által elérhetővé tett adatbázisok közül említést érdemelnek: a *Web of Knowledge*, a *Science Direct*, az *Interscience*, a *Springer Link*, az *EBSCO* és az *OCLC FirstSearch*. Egyes elfogadott projektek nem részesültek anyagi támogatásban, ezek finanszírozását a könyvtárak a saját büdzséjükből voltak kénytelenek állni (pl. a *ProQuest5000*-hez való hozzáférést).

Az elektronikus források elérése területén nagy jelentőséggel bír a különböző adatbázisok egyet-

len, közös webfelületen való kereshetővé tétel. Az egyik legnagyobb és legjobb ilyen céllal létrehozott cseh portál a *Jednotná informáční brána* (JIB, <http://info.jib.cz>). Itt szekunder információkat csakúgy találunk, mint – egyes esetekben fizetős, más esetekben ingyenes – primer dokumentumokat. A technikai hátteret a *MetaLib* portálprogram szolgáltatja. Az *Elektronische Zeitschriftenbibliothek* (<http://ezb.nkp.cz>) kizárólag olyan dokumentumokat hoz találatként, amelyek – valamely licenc jóvoltából – teljes szöveges formában rendelkezésre állnak.

Az eddigiek alapján elmondhatjuk, hogy az elektronikus forrásokhoz való minél szélesebb körű hozzáférés biztosítása elsősorban a könyvtárak közötti különböző – részint szakmai, részint finansziális jellegű – együttműködések, konzorciumok formájában valósulhat meg. Jelen formájukban Csehországban ezek az együttműködések főként abban különböznek más országok konzorciumaitól, hogy kiadásukat jórészt az állami költségvetésből finanszírozzák.

(*Dancs Szabolcs*)

07/061

CHANDRAKAR, Rajesh: Digital object identifier system: an overview = *El.Libr.* 24.vol. 2006. 4.no. 445-452.p.

A digitális objektumok azonosító rendszere: áttekintés

Dokumentumazonosítás

Az internet igen sok és sokféle, digitális formában létező szellemi termék lelőhelye. Minden, itt fellelhető tartalmi egységet – legyen az cikk, elektronikus könyv, szakdolgozat vagy doktori disszertáció – elidegeníthetetlen, megbízható azonosítóval kell ellátni annak érdekében, hogy hozzáférésük és a hozzájuk kapcsolódó elektronikus szolgáltatások a digitális jogoknak megfelelően valósuljanak meg. A Corporation for National Research Initiatives (CNRI) által kifejlesztett digitálisobjektum-azonosító (DOI)

rendszer éppen e célt szolgálja. A DOI az elektronikus publikálás és a digitális formában testet öltő szellemi termékek cseréjének nélkülözhetetlen eszköze.

(*Autoref. alapján*)

07/062

HARRIS, Lesley Ellen: Digital rights permissions = *Inf.Outlook.* 10.vol. 2006. 9.no. 40-41.p.

A digitális dokumentumok felhasználásához szükséges szerzői jogi engedélyek

Elektronikus dokumentum; Szerzői jog

Bármilyen digitális „termék” készítésekor – csakúgy, mint a hagyományos tartalmak használatakor – figyelembe kell vennünk a szerzői jogokat. Mire kell gondolnunk?

Egy mű sokszorosítása, kiadása, közzététele vagy adaptálása akkor is szerzői jogköteles, ha a tartalmat nem papírformában, hanem DVD-n, weboldalon vagy digitális archívum részeként jelenítjük meg.

Vannak olyan országok, ahol a szerzői jogok az alkotó halálától számított 50 évig érvényesek, de általában ez az időtartam 70 év. Érdemes tehát inkább ezzel számolni.

Ha egy szabad felhasználású mű fordítását, vagy egyéb adaptációját akarjuk közzétenni, tudnunk kell, hogy ezekhez már ismét szerzői jogok fűződhetnek, így felhasználásukkor szükséges a megfelelő engedély megszerzése.

A különböző webtartalmak, CD-k, DVD-k, videó játékok, számítógépes oktatási segédletek sok különböző típusú dokumentumot tartalmazhatnak, az irodalmi, művészeti alkotásoktól a zenei vagy audiovizuális művekig. Multimédiás eszköz összeállításakor tehát mindegyiküknél tisztázni kell a felhasználás feltételeit, a szerzői és tulajdonosi jogokat.

A szerzői jog ugyan általában a művek szabad felhasználásának eseteiről is rendelkezik (például iskolai oktatás, tudományos kutatás céljára, meghatározott szabályok szerint), de az egyes

országokban más és más variációkban fordulnak ezek elő. Tehát, ha teljesen biztosak akarunk lenni a dolgunkban, jobb, ha közvetlenül a jogtulajdonossal tisztázzuk a kérdést.

A nem szabad felhasználású műveknek is szabadon idézhetőek egyes részletei, de csak olyan mértékben, ami indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, megfelel a méltányosság követelményeinek és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra. Ezt a mértéket azonban egyrészt nem könnyű eltalálni, másrészt ez a bizonyos hányad nem is biztos, hogy elégséges a mi céljainkra.

Az Egyesült Államokban a szerzői jog a személyhez fűződő jogokról (például döntés és nyilatkozat a mű nyilvánosságra hozataláról, vagy éppen ennek visszavonásáról) csak a képzőművészeti alkotások esetében beszél, de a legtöbb országban minden szerzői joggal védett alkotóra vonatkozik. Ezért a művek digitalizálásakor a szerzők ezen érdekeit is messzemenően szem előtt kell tartani.

Milyen szempontokat érdemes figyelembe venni a szerzői jog-tulajdonossal kötendő szerződéskor? Előfordulhat, hogy a digitális tartalmat valamilyen nyomtatott kiadvány formájában is közzé kívánjuk tenni. Jó, ha szerződéskötéskor egyúttal ehhez is megszerezzük a szerző beleegyezését.

Gondolnunk kell arra, hogy egy weboldalon történő megjelentetéshez való hozzájárulás nem jelenti automatikusan, hogy az adott művet DVD-n vagy interneten is közzétehetjük. Ezért érdemes lehet egyszerre több típusú megjelentetésről megállapodni.

A digitális tartalmak pénzbeli értékének meghatározására még nincs bevett gyakorlat. A szerző néha úgy gondolja, hogy ebben a formában több hasznot hoz a felhasználónak, mint a hagyományos kiadásoknál, ezért sokkal többet kér érte, mint amennyit mi fizetni tudunk, vagy szándékozunk. Ajánlatos tehát előre kalkulálnunk: nekünk mennyit ér meg, vagy mennyit vagyunk képesek fizetni a műért. Tárgyalási alapként ezt

terjesszük elő a jogtulajdonosnak.

Az internetes tartalmak általában másolhatók, nyomtathatók. Vajon egyetért-e ezzel a szerző, vagy korlátoznunk kell ezeket a lehetőségeket valamilyen módon? Hogyan tudjuk megvédeni a művet a jogosulatlan felhasználástól? Meg kell gondolnunk, hogy milyen óvintézkedéseket tehetünk ennek elkerülésére a szerzői jogi közlés megjelentetésétől a titkosításon át a jelszavas védelemig. A későbbi panaszok elkerülése érdekében ugyancsak a szerződés tárgya lehet, hogy milyen minőségben láthatja majd viszontművét a digitális közzétételkor. A hagyományos tartalmak digitalizálásánál bizonyosodjunk meg róla, hogy a szerző egyetért a digitalizálás céljával és módjával.

Tisztázzuk, hogy milyen módon fogunk fizetni a felhasználásért. A nyomtatott műveknél szokásos az eladások után fizetendő jogdíj, de a digitális tartalmaknál nehezebben követhető a „foggyasztás”, tehát praktikusabb lehet fix összegben megállapodni.

A jogkövető eljárás és a bonyodalmak elkerülése érdekében hasznos lehet, ha ellenőrző listát, vagy írásos protokollt készítünk, összefoglalva benne a fenti szempontokat és a belőlük adódó teendőket.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 9, 29, 32, 41, 44, 54

Kommunikációs technikák

07/063

AHMED, Tanzila - OPPENHEIM, Charles: Experiments to identify the causes of spam = Aslib Proc. 58.vol. 2006. 3.no. 156-178.p. Bibliogr.

Kísérlet a spam okainak felderítésére

Elektronikus posta

A cikkben ismertetett kutatás célja annak kiderítése volt, hogy honnan származnak a spamek, és

milyen módszerek fejlődtek ki ellenük. Kísérleti céllal elektronikus postafiókokat létesítettek több különböző internetszolgáltatónál, majd egy kilenches időszak elteltével tartalmukat elemzés alá vették. A kísérleti postafiókok tartalmát két másik, régebb óta létező postafiókéval is összehasonlították, a beérkezett spameket pedig csoportokba sorolták.

A legnagyobb csoportot a pénzügyi spamek alkották, ezt követték az egészséggel kapcsolatosak. Érzékelhető volt, hogy a beérkező spamek száma az idővel növekszik, és az is, hogy a különböző internetszolgáltatók különböző mennyiséget engednek be belőlük. Ugyancsak mérték, hogyan hat a fogadott spamek mennyiségére az,

ha a postafiókhoz gyakori, illetve ritka, szokatlan név tartozik, valamint a spamszűrő programok hatását. Megfigyelték, hogy a név megválasztása nem okozott számottevő különbséget, de a szűrőprogramok valóban csökkentették a spamek számát. Meglepő módon egy pornográf oldal intenzív használata nem növelte jelentős mértékben azt. A leginkább befolyásoló tényező az az idő, ami óta a postafiók él, illetve, hogy működik-e rajta szűrőprogram. Nem igazolódott be az a feltevés, hogy a spamre való válaszolás növelné a kapott spamek mennyiségét.

(Autoref. alapján)

Lásd még 40, 49

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Számítógépes könyvtári rendszerek

07/064

FISCHER, Ruth - LUGG, Rick: The real cost of ILS ownership = Bottom Line. 19.vol. 2006. 3.no. 111-123.p. Bibliogr. 11 tétel.

Az integrált könyvtári rendszerek birtoklásának valódi költségei

Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyág; Integrált gépi rendszer; Költségelemzés

2002-ben a könyvtárak több mint 530 millió dollárt költöttek integrált könyvtári rendszerekre és azokhoz kapcsolódó szolgáltatásokra. Egy év alatt nyolcszáznál több könyvtár szerzett be új rendszert, vagy újította fel jelentős mértékben a meglévőt, s egy becslés szerint közel négyezer könyvtárnak kell újat vásárolnia a következő 3-5 éven belül. (Az adatok a legnagyobb forgalma-

zóktól – Dynix, Endeavor Information Systems, Ex Libris, Innovative Interfaces, Sirsi, TCL/CARL, VTLS – származnak.) Jelentős döntésről lévén szó, a könyvtárak gondos előkészületekkel, kibővített ajánlatkérési eljárásokkal gyűjtik az információkat, értékelik a kínálatot, a lehetőségeket és a költségeket. A beszerzés és az éves fenntartás költségei azonban egy integrált könyvtári rendszer birtoklása és működtetése összköltségének csak kis hányadát teszik ki.

„A birtoklás teljes költsége” (*total cost of ownership – TCO*) koncepció megkísérli a beszerzett rendszer egész életciklusa alatti valamennyi költséget figyelembe venni, azaz megérti, hogy olyan költségek is felmerülhetnek a jövőben, amelyek nem fordulnának elő, ha az adott árut nem szerezzük be. A TCO modellek közül érdemes megemlíteni a beszerzési tranzakció előtti és utáni költségeket figyelembe vevőt. Eszerint a megelőző költségek kb. 5, a beszerzés 25-40, az üzleti tranzakció utániak 55-60 százalékát teszik ki a teljes költségnek. Az „ember-